

ผลกระทบของการไปรับจ้างทำงานต่างประเทศต่อสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของแรงงานและครอบครัวในอำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี

Impact of Migration on Health and Socioeconomic Status Of Thai Laborers and Their Families from Phen District, Udon Thani Province

แสงดาว ประกันยา (Sangdaw Perakanya)*

อัมพร เจริญชัย (Amporn Charoenchai)**

สุขุมล ธนาเศรษฐ์กุล (Sukumal Thanasateangkool)***

ดร.ลัมวิ ปิยะบัณฑิตกุล (Dr. Lukawee Piyabanditkul)****

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการณ์การไปรับจ้างทำงานต่างประเทศของแรงงานในอำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี และศึกษาผลกระทบจากการไปรับจ้างทำงานต่างประเทศทั้งทางด้านสุขภาพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม ต่อแรงงานและครอบครัว กลุ่มตัวอย่างเป็นแรงงานที่เคยเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศในระหว่าง พ.ศ. 2540 - 2545 จำนวน 70 คนและตัวแทนครอบครัวแรงงานจำนวน 70 คน โดยศึกษาในหมู่บ้านที่มีแรงงานเดินทางไปรับจ้างทำงาน ต่างประเทศจำนวนมาก 3 หมู่บ้าน ใน ต.เชียงหวาง อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี เก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสัมภาษณ์ 2 ชุด ชุดที่ 1 แบบสัมภาษณ์แรงงาน ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์ตัวแทนครอบครัวแรงงาน เก็บข้อมูลระหว่างเดือน กรกฎาคม ถึงเดือนสิงหาคม 2547 วิเคราะห์ข้อมูลส่วนที่เป็นข้อมูลเชิงปริมาณโดยการแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนที่เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. แรงงานส่วนใหญ่เดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศด้วยเหตุผลของการต้องการรายได้ที่สูงกว่าการทำงานในประเทศไทย นิยมเดินทางไปประเทศไต้หวันมากที่สุด โดยผ่านบริษัทจัดหางาน เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางระหว่าง 30,000 - 320,000 บาท ลักษณะงานที่ทำได้แก่ พนักงานโรงงานอุตสาหกรรม กรรมกร แม่บ้าน มีรายได้จากเงินเดือนและเงินล่วงเวลา ได้รับสวัสดิการ ที่พัก อาหาร น้ำดื่ม ชุดปฏิบัติงาน อุปกรณ์ป้องกันอันตรายจากการทำงาน หลักประกันสุขภาพ วันหยุด การกลับมาเยี่ยมบ้าน สถานที่ออกกำลังกาย สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

คำสำคัญ : ผลกระทบ รับจ้างทำงานต่างประเทศ

Key Words : Impact, Migration

* มหบัณฑิต หลักสูตรพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลชุมชน คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

** รองศาสตราจารย์ ภาควิชาการพยาบาลสาธารณสุขศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

*** รองศาสตราจารย์ ภาควิชาการพยาบาลสาธารณสุขศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

**** อาจารย์ ภาควิชาการพยาบาลสาธารณสุขศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

2. ผลกระทบจากการไปรับจ้างทำงานต่างประเทศ พบว่า

2.1 ผลกระทบจากการไปรับจ้างทำงานต่างประเทศ ด้านสุขภาพพบว่า แรงงานร้อยละ 2.8 เคยเจ็บป่วยรุนแรงและ ได้รับอุบัติเหตุรุนแรงจากการทำงานในต่างประเทศ แรงงานส่วนใหญ่ได้รับการดูแลจากนายจ้างในการจัดให้มีหลักประกันสุขภาพ แรงงานมีพฤติกรรมในการดื่มสุรา รับประทานยาแก้ปวด ต้มเครื่องต้มชูกำลัง สุนัขเห่า ต้มกาแฟ รับประทานอาหารดิบ และมีเพศสัมพันธ์ในขณะที่ทำงานอยู่ต่างประเทศ แรงงานส่วนใหญ่รับประทานอาหารเช้าและนอนพักผ่อนเพียงพอ ออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ แรงงานมีภาวะเครียดจากการทำงาน ภาวะหนี้สิน และคิดถึงบ้าน แรงงานบางส่วนไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารด้าน สุขภาพ ในระหว่างที่ทำงานต่างประเทศ ครอบครัวแรงงานมีความเครียด และวิตกกังวลเกี่ยวกับปัญหาหนี้สิน การทำงานของแรงงาน คิดถึงและกลัวคู่สมรสนอกใจ

2.2 ผลกระทบจากการไปรับจ้างทำงานต่างประเทศ ด้านเศรษฐกิจ พบว่า แรงงานและครอบครัวส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น มีเงินออมมากขึ้น หนี้สินลดลง มีความสามารถในการใช้จ่ายมากขึ้น โดยแรงงานและครอบครัวนำเงินมาสร้างบ้าน ซื้อทรัพย์สิน ใช้จ่ายในครัวเรือน และส่งเสริมการศึกษา ในครอบครัวขณะแรงงานไปทำงานต่างประเทศ ครอบครัวแรงงานบางส่วนไม่ประกอบอาชีพเนื่องจากขาดแรงงาน

2.3 ผลกระทบจากการไปรับจ้างทำงานต่างประเทศ ด้านสังคม พบว่า แรงงานและครอบครัวส่วนใหญ่ได้รับการยอมรับนับถือจากญาติพี่น้องและคนในชุมชนเพิ่มมากขึ้น มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเพิ่มมากขึ้น และได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้นำชุมชนหรือกรรมการในองค์กรชุมชนเพิ่มมากขึ้น แรงงานบางส่วนมีปัญหาคะเสาะเบาะแว้งกับญาติพี่น้องจากการกู้ยืมเงิน ปัญหาบุตรเกร และปัญหาการนอกใจของคู่สมรส

ABSTRACT

The purpose of this descriptive research was to study about situation migration from Udonthani and impact of migration on health and socio-economic status of Thai labour. The sample data were collected between August-September 2004. The participants were 70 labourers migrating during A.C. 1997-2002, selected from three villages in Chiengwang sub-district, Phen district, Udonthani province, Thailand. The structural interviews for collecting both quantitative and qualitative data were divided into two interview sets conducting in two groups including labourers and their families. The quantitative data were analysed by using frequency, percentage and means where as the qualitative data were examined for the content validity.

FINDINGS:

The results of the study were found as follows.

1. Major reason for migration among the majority of labourers was indicated as getting higher income and Taiwan was indicated as the most popular choice for Thai labour migration with the commission fees between 30,000 - 350,000 baht paid to the recruiting company. Characteristics of work were identified as industrial work, manual labour and house keeping with the income earned from salary and overtime payment. The welfare was provided including accommodation, food, water, uniform, equipment for safety protection, health insurance, days off for holidays and home visit, and areas for exercise and recreation.

2. The impact of migration was classified into three aspects and identified as follows;

2.1 The impact on health status

Referring to positive aspects were identified including receiving health insurance, promoting self-care behaviours such as eating healthy food and having sufficient sleep, and doing exercise regularly. On the other hand, according to negative aspects, it was found that 2.8% of the labourers had suffered from severe illness and serious accident. In addition, risk taking behaviours found were associated with drinking alcohol coffee and energy drink, taking pain-killers, smoking cigarette, eating uncooked food, and having unsafe sex. Moreover, mental health problems among the labourers were identified including worrying about debt payment, having stress related to work, feeling homesick. Similarly, mental health problems among the families were associated with worrying about the labourers working conditions, missing their spouses and worrying about the possibility of having affairs, and having stress related to debt payment.

2.2 The impact on socio-economic status

According to the household economic conditions, several positive aspects were identified including higher income, lower debt, and more savings as well as spending money. The money earned from working abroad had been used in good causes such as building a house, buying property, spending for household expenses, and paying for their children education.

2.3 The impact on social status

The majority of the labourers and their families were well accepted by the community members and the relatives and were selected to be a leader or a committee member in their community. However, there are some social conflicts found such as having a brawl with relatives related to money problems, worrying about misbehave children, and facing problem related to the affairs of their spouse.

บทนำ

การเดินทางไปทำงานต่างประเทศของแรงงานไทย ในรูปของธุรกิจจัดหางาน เริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. 2515 - 2516 ตลาดแรงงานในระยะแรกเป็นประเทศในแถบตะวันออกกลางที่มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายน้ำมันและต้องการแรงงานในการพัฒนาประเทศ การเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศในแถบตะวันออกกลางทำให้แรงงานมีรายได้สูงสามารถสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจให้กับแรงงานและครอบครัว ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่มีแรงงานไปรับจ้างทำงานต่างประเทศมากที่สุด โดยจังหวัดที่มีแรงงานไปรับจ้างทำงานต่างประเทศมากที่สุด 3 อันดับแรก คือ จังหวัดอุดรธานี

จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดขอนแก่น (กรมการจัดหางาน, 2546) ปัจจัยสำคัญของการเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศของแรงงานไทย คือการนำมาซึ่งรายได้และค่าตอบแทนที่สูงกว่าการทำงานในประเทศ

การเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศของแรงงานไทยได้ส่งผลกระทบต่อแรงงานและครอบครัวทั้งทางบวกและทางลบ (สุภางค์, 2544) ในทางบวก การไปรับจ้างทำงานต่างประเทศทำให้แรงงานและครอบครัวมี รายได้เพิ่มมากขึ้น สามารถยกระดับความเป็นอยู่ให้แรงงานและครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคง ช่วยลดปัญหาการว่าง

งานภายในประเทศ ลดปัญหาการขาดดุลการชำระเงินระหว่างประเทศ (ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2544) ในทางสังคม จากประสบการณ์การไปทำงานต่างประเทศเมื่อแรงงานกลับสู่ชุมชนจะได้รับการยอมรับนับถือจากคนในชุมชนเพิ่มมากขึ้น (สุภาวงศ์, 2544) ในทางลบ การไปรับจ้างทำงานต่างประเทศต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางค่อนข้างสูง ทำให้แรงงานและครอบครัวต้องกู้ยืมเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทาง (กรมการจัดหางาน, 2542; กรมการจัดหางาน, 2544) ด้านสังคมจากการห่างไกลของแรงงานกับครอบครัวส่งผลให้เกิดปัญหาภายในครอบครัวหลายอย่าง เช่น การนอกใจของคู่สมรสบางรายเกิดปัญหาการหย่าร้าง ขัดแย้งกับญาติพี่น้อง ปัญหาการขาดความรักความอบอุ่นในครอบครัว ส่งผลให้บุตรติดยาเสพติดและมีความประพฤติที่ไม่เหมาะสม (วิพรรณและคณะ, 2544; Gallagher, 1996) ด้านสุขภาพ จากการดำเนินชีวิตที่ด้อยคุณภาพในต่างประเทศ แรงงานบางรายขาดการดูแลสุขภาพใส่ใจจากนายจ้างในเรื่องการจัดสวัสดิการที่อยู่อาศัยและสถานที่ทำงานไม่สะอาดปลอดภัย การรับประทานอาหารไม่ตรงเวลาและมีคุณค่าทางอาหารไม่ครบถ้วน การทำงานหนักทั้งในเวลาและล่วงเวลาทำให้ ร่างกายขาดการพักผ่อนและไม่ได้ออกกำลังกาย แรงงานบางรายดื่มสุราและดื่มเครื่องดื่มชูกำลังเป็นประจำทำให้ ร่างกายอ่อนแอเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสุขภาพและได้รับ อุบัติเหตุจากการทำงาน (วิพรรณ และคณะ, 2544) จากความห่างไกลและขาดที่ปรึกษาทำให้ทั้งแรงงานและครอบครัวเกิดความเหงา ความเครียดและความวิตกกังวล (สุชาติ และคณะ, 2531)

แม้ว่าจะมีการศึกษาที่สะท้อนให้เห็นผลกระทบจากการเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศอยู่บ้างแต่ส่วนมากจะเน้นการศึกษาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ส่วนการศึกษาผลกระทบทางด้านสุขภาพและด้านสังคมต่อแรงงานและครอบครัวมี

ค่อนข้างน้อย แม้จะเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นในระยะยาว แต่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพราะเป็นจุดกำเนิดที่จะส่งผลให้เกิดปัญหาด้านอื่นตามมา ทั้งต่อ แรงงานและครอบครัว จังหวัดอุดรธานีเป็นจังหวัดที่มี แรงงานไปรับจ้างทำงานต่างประเทศมากที่สุดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยอำเภอเพ็ญเป็นพื้นที่ที่มีแรงงานไปทำงานต่างประเทศมากที่สุด ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงผลกระทบจากการไปรับจ้างทำงานต่างประเทศให้ครอบคลุมทั้งด้านสุขภาพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมต่อแรงงานและครอบครัวในอำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบที่แรงงานและครอบครัวได้รับจากการไปรับจ้างทำงานต่างประเทศ และเป็นแนวทางในการป้องกันผลกระทบในแง่ลบที่อาจเกิดขึ้นกับแรงงานและครอบครัวอันจะส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของแรงงานและครอบครัวต่อไป โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาคือเพื่อศึกษาสภาพการณ์การไปรับจ้างทำงานต่างประเทศระหว่าง พ.ศ. 2540-2545 ในอำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี และเพื่อศึกษาผลกระทบจากการไปรับจ้างทำงานต่างประเทศด้านสุขภาพ เศรษฐกิจและสังคมต่อแรงงานและครอบครัว

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา (Descriptive research)

พื้นที่ในการศึกษา

พื้นที่ในการศึกษานี้เป็นพื้นที่ที่มีสถิติแรงงานไปรับจ้างทำงานต่างประเทศจำนวนมาก ในอำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานีโดยพิจารณาจากข้อมูลสถิติของสำนักงานจัดหางานจังหวัดอุดรธานี และสอบถามผู้นำในชุมชน เลือกตำบล และหมู่บ้านที่มีสถิติการไปรับจ้างทำงานต่างประเทศสูงสุด 3 อันดับ ได้แก่ บ้านด่าน บ้านโพนเลา บ้านดงใหญ่ ตำบลเชียงขวาง อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี

กลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษานี้กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ แรงงานที่เคยเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศ และเดินทางกลับประเทศไทยเนื่องจากครบสัญญาจ้าง ระหว่างปี พ.ศ. 2540-2545 ในบ้านด่าน บ้านโพนเลา บ้านดงใหญ่ ตำบลเชียงหวาง อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานีจำนวน 70 คน

ตัวแทนครอบครัวแรงงานที่เคยเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศและเดินทางกลับประเทศไทยเนื่องจากครบสัญญาจ้าง ระหว่างปี พ.ศ. 2540-2545 จำนวน 70 คน ซึ่งตัวแทนครอบครัวแรงงาน ได้แก่ บุคคลในครอบครัวที่แรงงานมีการติดต่อสื่อสารอย่างสม่ำเสมอในระหว่างที่ทำงานอยู่ต่างประเทศและส่งเงินที่ได้รับจากการไปทำงานต่างประเทศให้ดูแลรับผิดชอบ ในแรงงานที่มีสถานภาพคู่ภรรยาหรือสามีจะเป็นตัวแทนของครอบครัว ส่วนแรงงานที่มีสถานภาพโสด พ่อหรือแม่หรือพี่น้องที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกันจะเป็นตัวแทนของครอบครัว

เครื่องมือในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ 2 ชุด ชุดที่ 1 สำหรับแรงงาน ชุดที่ 2 สำหรับตัวแทนครอบครัวแรงงาน ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือหาความตรงตามเนื้อหาโดยมีผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถจำนวน 5 คน เป็นผู้พิจารณาตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาและความเหมาะสมของภาษาที่ใช้และนำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับประชากรที่ศึกษา จำนวน 10 คนและตัวแทนครอบครัวจำนวน 10 คน ในเขตอำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้เคียงกับอำเภอเพ็ญ มีความคล้ายคลึงกันทั้งด้านภูมิศาสตร์ สังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ โดยเลือกหมู่บ้านที่มีแรงงานเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศจำนวนมากเป็นพื้นที่ในการทดลองใช้เครื่องมือและนำมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ก่อนนำไปเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลทั่วไปและสภาพการณ์การไปรับจ้างทำงานต่างประเทศ แจกแจงความถี่ ร้อยละ ข้อมูลผลกระทบทางด้านสุขภาพ ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมส่วนที่เป็นข้อมูล เชิงปริมาณแจกแจงความถี่ ร้อยละ ส่วนที่เป็นข้อมูลเชิง คุณภาพนำมาวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของแรงงาน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแรงงานอายุระหว่าง 22 - 55 ปี อายุเฉลี่ย 34.7 ปี เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิงโดยเป็นเพศชายร้อยละ 90 เพศหญิงร้อยละ 10 มีสถานภาพสมรสคู่ร้อยละ 82.8 รองลงมา คือสถานภาพโสดร้อยละ 10 จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 78.5 รองลงมาเป็นผู้ที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาร้อยละ 21.4

แรงงานส่วนใหญ่ อาศัยอยู่บ้านตนเอง ร้อยละ 72.9 รองลงมาอาศัยอยู่กับญาติพี่น้อง ร้อยละ 27.1 แรงงานที่แต่งงานแล้ว ร้อยละ 82.5 มีบุตร 1-2 คน แรงงานส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 4-6 คน คิดเป็นร้อยละ 65.7

2. สภาพการณ์การไปรับจ้างทำงานต่างประเทศ

สาเหตุการเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศ แรงงานทุกคนเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศด้วยเหตุผลเดียวกัน คือ ต้องการรายได้ที่มากกว่าการทำงานภายในประเทศ และต้องการประสบการณ์การทำงานในต่างประเทศ

ลักษณะการเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศ แรงงานส่วนใหญ่เดินทางไปประเทศไต้หวัน ร้อยละ 52.8 รองลงมาได้แก่ ประเทศอิสราเอล ร้อยละ 22.9 ลักษณะงานที่ทำในต่างประเทศ ส่วนใหญ่เป็นพนักงานโรงงานอุตสาหกรรม ร้อยละ 35.7 ซึ่งพบมากในประเทศไต้หวันเป็นโรงงานผลิตชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ และโรงงานทอผ้า

รองลงมาคือ กรรมกรก่อสร้าง ร้อยละ 31.4 ซึ่งพบได้ในทุกประเทศ

ปัจจัยในการเลือกประเทศที่จะเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศ แรงงานจะพิจารณาจากหลายปัจจัย ได้แก่ จำนวนและความมั่นคงของรายได้ขณะทำงานในประเทศ จำนวนค่าคอมมิชชั่น ความหลากหลายของลักษณะงาน สวัสดิการที่ได้รับความเอื้ออำนวยความสะดวกในระหว่างการเดินทาง ความน่าเชื่อถือของนายหน้า ระยะเวลาในการดำเนินการก่อนเดินทางไปทำงานต่างประเทศ

ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปต่างประเทศ แรงงานจะเหม่าจ่ายเรียกว่า ค่าคอมมิชชั่น (commission) แรงงานที่ศึกษาเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศมากที่สุด 320,000 บาท น้อยที่สุด 30,000 บาท ค่าเฉลี่ยของค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศ 127,785.7 บาท แรงงานร้อยละ 87.1 กู้ยืมเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ส่วนใหญ่กู้ยืมจากญาติ พี่น้องหรือนายทุนในหมู่บ้านร้อยละ 80 แรงงานชำระหนี้หมดแล้วร้อยละ 95.1

รายได้ในการเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศ แรงงานมีรายได้อยู่ระหว่าง 5,000 - 50,000 บาทต่อเดือน เฉลี่ย 20,200 บาทต่อเดือน แรงงานมีเงินล่องเวลาร้อยละ 90 ซึ่งนายจ้างจะจ่ายเป็นรายชั่วโมง แรงงานจะส่งเงินให้ทางบ้านโดยโอนผ่านธนาคาร และจะแบ่งไว้ใช้ที่ต่างประเทศเดือนละ 3,000-5,000 บาท

ลักษณะสถานประกอบการขึ้นอยู่กับลักษณะงานที่ทำ พนักงานโรงงานอุตสาหกรรมจะทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่จะอยู่ในประเทศไต้หวัน งานกรรมกร ช่างเหล็ก ช่างไม้พบได้ในทุกประเทศ ลักษณะสถานประกอบการจะเป็นแคมป์งานก่อสร้างที่สร้างขึ้นชั่วคราวตามสถานที่ก่อสร้าง มักจะอยู่ในตัวเมือง งานเกษตรกรรมส่วนมากพบในประเทศอิสราเอล แรงงานมักจะอยู่ตามไร่ตามสวนเกษตรในชนบท ส่วนงานแม่บ้านมักพบใน

ประเทศไต้หวันแรงงานมักเป็นแรงงานหญิงจะอาศัยอยู่ตามบ้านเรือนของนายจ้าง

การปฐมนิเทศก่อนการทำงาน แรงงานส่วนใหญ่ได้รับการปฐมนิเทศก่อนการทำงาน ร้อยละ 70 รูปแบบการปฐมนิเทศจะเป็นการแนะนำวิธีการทำงาน อันตรายจากการทำงาน ระบบป้องกันอันตรายต่างๆ คนที่ทำหน้าที่ปฐมนิเทศเป็นแรงงานที่เคยทำงานในตำแหน่งดังกล่าวหรือหัวหน้างานที่เป็นคนไทย และมีแรงงานที่ไม่ได้รับการปฐมนิเทศการทำงานอย่างเป็นระบบร้อยละ 30 ซึ่งมักจะเป็นงานกรรมกร ช่างไม้ ช่างเหล็ก แม่บ้าน ซึ่งแรงงานจะทำงานตามคำสั่งของนายจ้างหรือผู้ควบคุมงาน

สัมพันธภาพกับเพื่อนร่วมงานและนายจ้าง แรงงานไทยส่วนใหญ่มีเพื่อนร่วมงานชาวไทยจากภาคอีสาน ร้อยละ 97.1 โดยในการสื่อสารระหว่างแรงงานไทยกับเพื่อนชาวต่างชาติหรือนายจ้าง พบว่าส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาในการสื่อสาร ร้อยละ 92.8 เพราะแรงงานมักจะเรียนรู้ทักษะในการสื่อสารจากเพื่อนแรงงานที่มาอยู่ก่อน และแรงงานได้รับการอบรมด้านภาษาของประเทศปลายทางจากกรมการจัดหางาน ก่อนเดินทางมาทำงานต่างประเทศ เมื่อมีปัญหาในการติดต่อสื่อสารจะขอคำแนะนำจากเพื่อนร่วมงานหรือล่าม ซึ่งล่ามมักจะมีในสถานประกอบการขนาดกลางหรือขนาดใหญ่ สัมพันธภาพระหว่างแรงงานกับนายจ้างส่วนใหญ่จะต่างคนต่างอยู่ร้อยละ 72.8 และมีกิจกรรมร่วมกันนอกเวลา เช่น เล่นกีฬา จัดงานเลี้ยงสังสรรค์ ร้อยละ 27.1

สวัสดิการที่แรงงานได้รับขณะทำงานในต่างประเทศ ได้แก่ ที่พัก น้ำดื่ม วันหยุด เวลาพัก ระหว่างทำงานล่องเวลา อุปกรณ์ป้องกันอันตรายจากการทำงาน และสถานที่ออกกำลังกาย ส่วนสวัสดิการที่ได้รับค่อนข้างน้อย คือการไปเยี่ยมโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไทย

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของแรงงานจำแนกตามสวัสดิการที่ได้รับ

สวัสดิการ	จำนวน (n = 70)	ร้อยละ
ที่พัก	70	100.0
อาหาร	52	74.2
น้ำดื่ม	70	100.0
ยานพาหนะรับ - ส่ง	34	48.5
ชุดปฏิบัติงาน	52	74.2
อุปกรณ์ป้องกันอันตรายจากการทำงาน	60	85.7
สถานที่ออกกำลังกาย	56	80.0
สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ	47	67.1
เวลาพักและอาหารว่าง	64	91.4
ระหว่างทำ OT		
วันหยุด	65	92.8
การกลับมาเยี่ยมบ้าน	43	61.4
การมาเยี่ยมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไทย	15	21.4

3. ผลกระทบจากการไปรับจ้างทำงานต่างประเทศ

3.1 ผลกระทบทางด้านสุขภาพ

3.1.1 ภาวะสุขภาพและการปฏิบัติทางด้านสุขภาพ แรงงานส่วนใหญ่ไม่มีโรคประจำตัว ในระหว่างทำงานรับจ้างในต่างประเทศร้อยละ 88.5 และแรงงานร้อยละ 11.4 มีโรคประจำตัว ซึ่งเป็นโรคภูมิแพ้ แรงงานส่วนใหญ่ได้รับการตรวจสุขภาพประจำปีร้อยละ 77.1 โดยตรวจที่สถานพยาบาลในประเทศนั้น ๆ การเจ็บป่วยของแรงงานขณะทำงานรับจ้างในต่างประเทศ พบว่ามีแรงงานเคยเจ็บป่วยเล็กน้อย ได้แก่ เป็นไข้หวัด ปวดศีรษะ ร้อยละ 65.7 แรงงานส่วนใหญ่ดูแลตนเอง โดยรับประทานยาที่นำไปจากบ้าน เช่น ยาลดไข้ ยาลดน้ำมูก และมีแรงงานเคยเจ็บป่วยรุนแรง 2 ราย คิดเป็นร้อยละ 2.8 โดยเป็นแรงงานหญิง 1 ราย

มีก่อนลงน้ำในเต้านมขวา ได้รับการผ่าตัดเต้านมขวาจากโรงพยาบาล นายจ้างเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมดโดยใช้บริการประกันสุขภาพ ส่วนอีก 1 รายเป็นแรงงานชาย มีอาการปวดท้องอย่างรุนแรงได้นอนพักรักษาใน โรงพยาบาล นายจ้างเป็นผู้รับผิดชอบโดยใช้บริการประกันสุขภาพ การได้รับอุบัติเหตุจากการทำงาน มีแรงงานเคยได้รับอุบัติเหตุเล็กน้อยจากการทำงาน เช่น ตะปูตำ มีแผล เล็ก ๆ น้อย ร้อยละ 11.4 แรงงานดูแลตนเองโดยทำแผลเบื้องต้นในสถานประกอบการหรือปล่อยให้หายเองมีแรงงานได้รับอุบัติเหตุรุนแรงจากการทำงาน 3 ราย คิดเป็นร้อยละ 4.2 โดยทั้ง 3 รายทำงานกรรมกรได้รับอุบัติเหตุจากตก นั่งร้านในระหว่างทำงาน ได้รับการรักษาโดยนอนรักษาที่โรงพยาบาล มีแรงงาน 1 รายได้รับการผ่าตัดเนื่องจาก ขาหัก แรงงานทั้ง 3 ราย นายจ้างเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายโดยใช้บริการประกันสุขภาพ

3.1.2 พฤติกรรมเสี่ยงต่อการเจ็บป่วย แรงงานส่วนใหญ่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยคือ ดื่มสุรา รับประทานยาแก้ปวด ดื่มน้ำกาแฟ สูดบุหรี่ ดื่มเครื่องดื่มชูกำลัง รับประทานอาหารดิบ และมีเพศสัมพันธ์หรือเที่ยวหาหญิงบริการในต่างประเทศ

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของแรงงานจำแนกตามพฤติกรรมเสี่ยงต่อความเจ็บป่วย

พฤติกรรมเสี่ยง	จำนวน	ร้อยละ
1. ดื่มสุรา	57	81.4
2. รับประทานยาแก้ปวด	64	91.4
3. ดื่มเครื่องดื่มชูกำลัง	21	30
4. ดื่มน้ำกาแฟ	52	74.2
5. รับประทานอาหารดิบ	30	42.8
6. สูดบุหรี่	41	58.5
7. มีเพศสัมพันธ์หรือเที่ยวหาหญิงบริการ	7	10

3.1.3 การดูแลสุขภาพตนเอง แรงงานส่วนใหญ่สวมใส่อุปกรณ์ป้องกันอันตรายจากการทำงาน ร้อยละ 94.2 ได้รับข่าวสารทางสุขภาพ ร้อยละ 58.5 โดยได้รับจาก โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ซึ่งประเทศไต้หวัน สิงคโปร์ และบรูไน แรงงานไทยสามารถได้รับข่าวสารจากโทรทัศน์ในสถานีของประเทศไทยได้ การรับประทานอาหารแรงงานส่วนใหญ่ได้รับประทานอาหารเพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย ร้อยละ 94.2 และร้อยละ 5.7 ได้รับประทานอาหารไม่เพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย เนื่องจาก ไม่มีเวลารับประทาน อาหารราคาแพง หาซื้ออาหารยาก อาหารรสชาติไม่ถูกปาก แรงงานส่วนใหญ่ออกกำลังกายร้อยละ 80 ซึ่งออกกำลังกายโดยการเตะตะกร้อ วิ่งออกกำลังกาย เต้นแอโรบิค และแรงงานร้อยละ 20 ไม่ได้ออกกำลังกายเนื่องจากทำงานล่วงเวลา แรงงานส่วนใหญ่นอนพักผ่อนเพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย ร้อยละ 75.7 และนอนพักผ่อนไม่เพียงพอร้อยละ 24.2 เนื่องจากต้องทำงานล่วงเวลา

3.1.4 การปรับตัวและการจัดการความเครียด ความวิตกกังวลของแรงงาน ขณะรับจ้างทำงานต่างประเทศ แรงงานส่วนใหญ่มีเรื่องไม่สบายใจเกี่ยวกับปัญหานี้สิน คิดถึงบ้าน เป็นห่วงครอบครัว กลัวครอบครัวขาดความอบอุ่น กลัวคู่สมรสนอกใจ ซึ่งแรงงานมักจะคลายความเครียดโดยพูดคุยสังสรรค์กับเพื่อนร่วมงาน และโทรศัพท์กลับบ้าน โดยแรงงานร้อยละ 100 ติดต่อสื่อสารกับครอบครัวโดยเฉลี่ยเดือนละ 2-3 ครั้ง ด้วยการโทรศัพท์ และเขียนจดหมายฝากสิ่งของมาให้กับแรงงานที่เดินทางกลับประเทศ แรงงานร้อยละ 40 มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในปัญหาต่างๆ ในครอบครัว โดยทางครอบครัวจะโทรศัพท์ไปปรึกษา โดยเฉพาะการตัดสินใจในเรื่องการซื้อสังหาริมทรัพย์ แรงงานร้อยละ 80 บอกว่าการเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศส่งผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยเฉพาะความคิดถึง ความห่วงใย เสียต่อการ

นอกใจของคู่สมรส และมีแรงงาน 1 ราย เป็นแรงงานชาย อายุ 42 ปี คิดเป็นร้อยละ 1.4 เคยคิดฆ่าตัวตาย เนื่องจากนายจ้างโกงค่าแรง ทำให้รายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้นี้ หลังจากพูดคุยกับเพื่อนที่ทำงาน และคนในครอบครัวทำให้มีกำลังใจในการทำงานต่อไป

3.1.5 การปรับตัวและจัดการความเครียด ความวิตกกังวลของครอบครัว ครอบครัวแรงงานส่วนใหญ่มีความเครียด ความวิตกกังวลในระหว่างที่แรงงานไปรับจ้างทำงานต่างประเทศเกี่ยวกับปัญหานี้สิน กลัวข่าระหนี้ไม่หมด กลัวแรงงานได้รายได้น้อย คิดถึง ห่วงใยในสภาพความเป็นอยู่และการทำงาน ของแรงงาน กลัวสามีเที่ยวเตร่ เล่นการพนัน และในแรงงานที่มีสถานภาพคู่ ครอบครัว แรงงานส่วนใหญ่ร้อยละ 85 มีความวิตกกังวลกลัวคู่สมรสนอกใจ จากปัญหาความเครียด ความวิตกกังวลดังกล่าว ครอบครัวแรงงาน ปรับตัวโดยการตั้งสติ เชื่อใจในคู่สมรส พูดคุยกับเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง และโทรศัพท์ไปหาแรงงาน โดยมีการติดต่อสื่อสารกับแรงงานอย่างสม่ำเสมอ และฝากสิ่งของ เช่น ยา อาหาร ของใช้ส่วนตัว จดหมายไปให้ แรงงานที่ต่างประเทศ

3.2 ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ

3.2.1 การประกอบอาชีพหลังกลับจากเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศ แรงงานส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพทำนาเหมือนเดิม ร้อยละ 94.4 และอาชีพรองส่วนใหญ่รับจ้างทำงานก่อสร้างร้อยละ 51.4 และแรงงานได้นำความรู้ประสบการณ์จากการทำงานต่างประเทศมาใช้ในการประกอบอาชีพเพียงร้อยละ 44.2 ซึ่งมักเป็นงานก่อสร้าง ส่วนงานเกษตรกรรมและงานพนักงานโรงงานอุตสาหกรรม ไม่ได้นำมาใช้ในการประกอบอาชีพ

3.2.2 รายได้ เงินออม และหนี้สินก่อนไปรับจ้างทำงานต่างประเทศแรงงานส่วนใหญ่มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตร้อยละ 61.4 ซึ่งแรงงานต้องกู้ยืมเพื่อใช้จ่ายในครอบครัว แรงงานมี

หนี้สินร้อยละ 37.1 และเงินออมร้อยละ 24.2 หลังกลับจากไปรับจ้างทำงานต่างประเทศ แรงงานมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตลดลงเหลือร้อยละ 47.1 มีหนี้สินร้อยละ 27.1 และมีเงินออมเพิ่มเป็นร้อยละ 30

3.2.3 การใช้จ่ายเงินที่ได้รับจากการไปทำงานต่างประเทศแรงงานและครอบครัวใช้จ่ายเงินที่ได้รับจากการทำงานต่างประเทศส่วนใหญ่สร้างบ้านร้อยละ 88.5 ใช้จ่ายในชีวิตประจำวันร้อยละ 37.1 ซื้อทรัพย์สินร้อยละ 61.4 ส่งเสริมการศึกษาร้อยละ 52.8 ส่งเสริมการประกอบอาชีพร้อยละ 11.4 แต่งงานร้อยละ 1.4 ใช้จ่ายในการไปต่างประเทศครั้งต่อไปร้อยละ 1.4

3.3 ผลกระทบทางด้านสังคม

3.3.1 การยอมรับจากญาติพี่น้องและคนในชุมชน แรงงานและครอบครัวส่วนใหญ่ได้รับการยอมรับจากญาติพี่น้องและคนในชุมชน โดยมีการมาเยี่ยมเยียน ถามข่าวคราวของแรงงานที่อยู่ต่างประเทศและความเป็นอยู่ของครอบครัวแรงงาน คนในชุมชนจะมีความชื่นชมว่าครอบครัวแรงงานมีฐานะดีขึ้น ในครอบครัวที่แรงงานมีรายได้น้อยถูกโกงค่าแรงหรือมีความเป็นอยู่ที่ไม่สุขสบายก็จะได้รับการถามข่าวคราวและให้กำลังใจ

3.3.2 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน แรงงานและครอบครัวทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนมากขึ้นกว่าก่อนไปรับจ้างทำงานต่างประเทศ เนื่องจากมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น คนในชุมชนยกย่องโดยวิธีการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนได้แก่ ร่วมในการพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ การรณรงค์การบริจาคเงินและทรัพย์สิน การทำบุญ

3.3.3 ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในครอบครัว แรงงานมีครอบครัวแรงงานที่มีปัญหากับญาติพี่น้องในการมากู้ยืมเงินร้อยละ 14.28 มีปัญหานอกใจคู่สมสร้อยละ 1.4 และบุตรเกรรร้อยละ 1.4

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่าสาเหตุสำคัญที่แรงงานเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศ คือ ความต้องการ รายได้ที่สูงกว่าการรับจ้างทำงานภายในประเทศ อันจะนำมาสู่ฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นของแรงงานและครอบครัว ประเทศที่แรงงานเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศมากที่สุดได้แก่ ประเทศไต้หวัน รองลงมาได้แก่ประเทศอิสราเอล เนื่องมาจากการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจของประเทศในแถบเอเชีย (กรมการจัดหางาน, 2546 ; castles & Mark, 1993) แรงงานเดินทางไปรับจ้างทำงานต่างประเทศอย่างถูกกฎหมายโดยผ่านบริษัทจัดหางาน เพราะได้รับความสะดวก รวดเร็ว โดยบริษัทจัดหางานจะรับผิดชอบในการดำเนินการทุกขั้นตอนของการเดินทาง(ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2544) แรงงานเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปทำงานต่างประเทศจำนวนมากต้องกู้ยืมเงินทำให้เผชิญกับปัญหาภาวะหนี้ (โชคชัย , 2546)

แรงงานส่วนใหญ่ไม่มีโรคประจำตัวในระหว่างการทำงานและได้รับการตรวจสุขภาพประจำปีซึ่งความถี่ ลักษณะการตรวจสุขภาพและข้อห้ามในการทำงานของ แรงงานต่างด้าวขึ้นกับนโยบายหรือกฎหมายแรงงานของแต่ละประเทศ (สุภางค์, 2544) แรงงานส่วนใหญ่ไม่เคยเจ็บป่วยหรือได้รับอุบัติเหตุรุนแรง เมื่อเจ็บป่วยหรือได้รับอุบัติเหตุเล็กน้อย จะดูแลตนเองโดยรับประทานยาจากที่ทางบ้านส่งไปให้ เนื่องจากแรงงานส่วนใหญ่จะพยายามไม่ให้นายจ้างรับรู้ว่าเป็นแรงงานมีสุขภาพไม่แข็งแรงเพราะจะส่งผลกระทบต่อความพึงพอใจของนายจ้างที่จะลดค่าแรงหรืออาจส่งตัวกลับเมืองไทยก่อนครบสัญญาจ้าง ดังนั้นแรงงานไทยส่วนใหญ่จะมีความอดทนต่อความเจ็บป่วยและจะพยายามดูแลตนเองก่อนที่จะให้นายจ้างเป็นผู้ดูแล (สุกัญญา และคณะ, 2545.) ส่วนแรงงานที่เจ็บป่วยและได้รับอุบัติเหตุรุนแรงถึงขั้นได้รับการรักษาในโรงพยาบาล

จะได้รับการดูแลจากนายจ้าง โดยใช้การประกันสุขภาพของประเทศปลายทาง ซึ่งเป็นไปตามกฎหมายของแรงงานแต่ละประเทศที่เกี่ยวกับการประกันสุขภาพของแรงงานต่างด้าว (สุภางค์, 2544) แรงงานส่วนใหญ่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อความเจ็บป่วย โดยเฉพาะการดื่มสุรา การรับประทานยาแก้ปวด การดื่มกาแฟเป็นประจำและการสูบบุหรี่ เพื่อเป็นการระบายความเครียดและทำให้สามารถทำงานได้เป็นเวลานาน ไม่่วงนอน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Prompiam y. (1996) พบว่าแรงงานไทยที่ย้ายถิ่นไปทำงานในต่างประเทศมักจะมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น การดื่มสุรา ก่อการทะเลาะวิวาท สูบบุหรี่ ใช้จ่ายไม่ถูกต้อง เล่นการพนัน จนส่งผลกระทบต่อภาวะ สุขภาพของแรงงาน แรงงานทุกคนมีความวิตกกังวลและความเครียด เกี่ยวกับภาระหนี้สิน และคิดถึงบ้าน ส่งผลให้แรงงานบางรายเมื่อรู้สึกเหงาว่าเหว่ จะรวมกลุ่มกันดื่มสุรา เพื่อคลายความเหงาหรือไปเที่ยวในสถานที่ต่างๆ (วิพรรณ และคณะ, 2544)

แรงงานและครอบครัวได้รับการยอมรับจากญาติพี่น้องและคนในชุมชนมากขึ้น จากประสบการณ์การทำงานในต่างประเทศประกอบกับฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ทำให้แรงงานและครอบครัวได้รับการยอมรับนับถือจากญาติพี่น้องและคนในชุมชน (กรมการจัดหางาน, 2542)

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกับองค์กรในชุมชน จัดกระบวนการเรียนรู้ในการเตรียมความพร้อมทั้งด้านการปรับตัวและการดูแลสุขภาพให้กับแรงงาน ก่อนเดินทางไปทำงานต่างประเทศ

2. จัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพจิตแก่ครอบครัว แรงงานในชุมชน

3. รัฐบาลควรมีนโยบายจัดส่งเจ้าหน้าที่ทั้งจากกรมแรงงาน และเจ้าหน้าที่ทางด้านสาธารณสุขไปเยี่ยมแรงงานในต่างประเทศ

4. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาพฤติกรรมสุขภาพของแรงงานและครอบครัว ภายหลังกลับจากทำงานต่างประเทศ ในด้านพฤติกรรมกรรมการบริโภค การตรวจสุขภาพ การดูแลตนเองทางด้านสุขภาพ และพฤติกรรมเสี่ยงต่อความเจ็บป่วย

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่ให้ทุนสนับสนุนการทำวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม.
- _____. 2542. ผลกระทบของการส่งแรงงานไทยไปทำงานต่างประเทศต่อภาวะเศรษฐกิจ. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: กระทรวงแรงงานและ สวัสดิการสังคม.
- _____. 2544. สภาพความเป็นอยู่ของแรงงานไทยก่อนและหลังการไปทำงานต่างประเทศ. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม.
- _____. 2546. สถิติการไปรับจ้างทำงานต่างประเทศ. ค้นเมื่อ 6 สิงหาคม 2546, จาก <http://www.overseas.doe.go.th>
- ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 2544. ปัญหาด้านการเงินของแรงงานไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศ. ขอนแก่น: เพ็ญ-พรินต์.
- วิพรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ. 2544. ผลกระทบของการย้ายถิ่นต่อสถานะการณของแรงงานข้ามชาติ: กรณีศึกษาประเทศไทย. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุกัญญา เอ็มอัมธรรมและคณะ. 2545. ผลกระทบต่อความมั่นคงและการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวอันเนื่องมาจากการไปทำงานต่างประเทศของคนงานไทยในจังหวัดขอนแก่น. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ.]
- สุชาติ ตริทิพย์ธิคุณ, วัชนี หัตถพนม, แจ่มศิริ เกษรสมบุญ, ธนิต โคตมะ, อินทรศักดิ์ หอวิจิตร, และ เสาวลักษณ์ เลิศดำรงเดช. 2531. ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจิตวิทยาต่อครอบครัวและชุมชนของแรงงานไทยภายหลังกลับจากทำงานในต่างประเทศ. รายงานการวิจัย. ขอนแก่น : ศิริภัณฑ์ออฟเซต.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2544. ตลาดแรงงานไทยในเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กับผลกระทบจากเศรษฐกิจถดถอยปลายทศวรรษที่ 90 : รายงานผลสังเคราะห์. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยเพื่อการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Gallagher, M. 1996. Migrant workers situation in Thailand. *Journal of Social Research*. 19 (1) , 105-113.
- Prompiam, J. 1996. Thai male migrant worker in Singapore. *Journal of Social Research*, 19(1), 6-35.